

Ευχαριστίες

Η υλοποίηση του παρόντος βιβλίου δεν θα ήταν εφικτή χωρίς την υποστήριξη κάποιων σημαντικών ανθρώπων οι οποίοι στάθηκαν δίπλα μου και με στήριξαν έτσι ώστε να φέρω εις πέρας αυτή την προσπάθεια. Ως εκ τούτου Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στους ανθρώπους που με βοήθησαν όλη αυτή την περίοδο που σχετίζεται με την εκπόνηση της διδακτορικής διατριβής και όχι μόνο.

Πρώτα θα ήθελα εκφράσω τη βαθιά και ειλικρινή ευγνωμοσύνη στον επιβλέποντα καθηγητή Δρ.hab.h.c. Tudor Dinu του Τμήματος Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Βουκουρεστίου για την επιστημονική, πνευματική και ηθική υποστήριξη που μου παρείχε καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής, η οποία εξ άλλου αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο αυτού του βιβλίου.

Επίσης, ευχαριστώ την τριμελή επιτροπή η οποία με υποστήριξε στην υπεράσπιση της διδακτορικής διατριβής μου και η οποία αποτελείτο από τον αξιότιμο Καθηγητή Μανόλη Βαρβούνη, Διευθυντή του Εργαστηρίου Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, την Ευαγγελία Ν. Γεωργιτσογιάννη, Καθηγήτρια της Ιστορίας της Τέχνης και του Πολιτισμού στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο στην οποία απευθύνω θερμές ευχαριστίες για τις συμβουλές της και τον αδιάκοπο ενθουσιασμό και υποστήριξη και την Βασιλική Χρυσανθοπούλου Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής Λαογραφίας στο Τμήμα Φιλολογίας του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω και στην Τριμελή Συμβουλευτική Επιτροπή στα μέλη της οποίας οφείλω την κατανόηση, την ενθάρρυνση και την προσωπική καθοδήγηση σε θέματα που αφορούν το ύφος, τη δομή και τον επιστημονικό τρόπο σκέψης και τα οποία συνέβαλαν στην επιστημονική μου κατάρτιση: στον καθηγητή Liviu Franga, στην καθηγήτρια Peana Mihaila, διευθύντρια της Διδακτορικής Σχολής Λογοτεχνικών και Πολιτισμικών Σπουδών και στην αγαπητή καθηγήτρια Ioana Costa για τις εύστοχες συμβουλές και τις καλές ιδέες για τις οποίες θα τους παραμένω ευγνώμων.

Ευχαριστώ την Ελληνική Κοινότητα του Σουλινά η οποία μέσω της προέδρου της, της κυρίας Αικατερίνης Δρακοπούλου Γκεώργκε, έθεσε στη διάθεσή μου πληροφορίες σχετικά με τη ζωή της κοινότητας, περάσαμε ώρες και μέρες μαζί, με φωτογραφίες και πλούσιο υλικό, το οποίο δείχνει την ανεξάντλητη προσφορά των Ελλήνων του Σουλινά προς την κοινότητα.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω την Κωνσταντίνα Καϊμακάμη για την πολύτιμη βοήθεια της στη μορφοποίηση αυτού του κειμένου.

Εκτός από την πολύ καλή συνεργασία, με αρκετούς από τους προαναφερθέντες μας συνδέει και μια βαθιά φιλία.

Επίσης, ευχαριστώ όλους τους συναδέλφους οι οποίοι με υποστήριξαν με πολύτιμο υλικό και ενθαρρύνσεις, με τους οποίους συζήτησα και ανταλλάξαμε απόψεις, για την βοήθειά τους στη δημιουργική διαδικασία.

Τελευταία και πιο σημαντικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά και να εκφράσω τη βαθειά μου ευγνωμοσύνη στην οικογένειά μου, η οποία με αγάπη, απεριόριστη υπομονή και υποστήριξη κατέστησε εφικτό να τελειώσω αυτό το βιβλίο και τους αφιερώνω αυτό το βιβλίο.

E.U.

Εισαγωγή

Ο Σουλινάς λόγω της στρατηγικής θέσης του ανάμεσα στη Μαύρη Θάλασσα και τον Δούναβη επωφελήθηκε κατά την ιστορία από μεγάλα πλεονεκτήματα που τον μεταμόρφωσαν από ένα φτωχό χωριό σε μεγάλο εμπορικό και ναυτιλιακό κέντρο, αίγλη που ανήκει πλέον στο παρελθόν. Οι μελέτες που έχουν συνταχθεί για τον Σουλινά παρουσιάζουν μεν την πόλη και την εξέλιξή της, τις σχέσεις με τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων, απομακρύνονται, όμως, από την εμβάθυνση της προσέγγισης όσον αφορά τη σημασία του ελληνικού στοιχείου και τον επηρεασμό που άσκησε σε πολιτιστικό επίπεδο. Επιπλέον, αυτές οι αναλύσεις φέρνουν στο φως την ανάλυση των επιγραφών του νεκροταφείου. Για την τεκμηρίωση της εργασίας χρησιμοποιήθηκαν βιβλιογραφικές πηγές τόσο στη ρουμανική γλώσσα όσο και στα αγγλικά ή στα ελληνικά. Υπάρχουν περιπτώσεις που, επειδή δεν είχαμε πρόσβαση σε κείμενα στη ρουμανική γλώσσα, έπρεπε να τα μεταφράσουμε εξ ολοκλήρου, γεγονός που μας βοήθησε να δημοσιεύσουμε περισσότερα άρθρα που σχετίζονται με τον Ελληνικό Σουλινά. Δυστυχώς, όμως, η σύνταξη μιας ερευνητικής εργασίας κατά τα χρόνια της πανδημίας αποδεικνύεται πολύ δύσκολη, λόγω της περιορισμένης πρόσβασης στις βιβλιοθήκες και ιδιαιτέρως στη Βιβλιοθήκη της Ρουμανικής Ακαδημίας καθώς και στα Εθνικά Αρχεία.

Οι ερευνητικές μέθοδοι που χρησιμοποιήσαμε είναι η μη δομημένη συνέντευξη, η ημιδομημένη συνέντευξη, η άμεση παρατήρηση (περιγραφή και φωτογράφιση), σε συνδυασμό με τη μελέτη των γραπτών επίσημων και προσωπικών πηγών (αρχεία, έγγραφα, φωτογραφίες, βιντεοσκοπήσεις), τη μελέτη περίπτωσης, τη μελέτη πάνελ (επιστροφή ανά ορισμένα χρονικά διαστήματα μετά από προηγούμενη έρευνα μέσης διάρκειας), που θα αποτελέσουν μελλοντικά άξονες συνεργασίας με την κοινότητα για την καταγραφή όλων των υλικών και πνευματικών θεμάτων ενδιαφέροντος.

Το *Corpus* κειμένων στα ελληνικά περιέχει τις ελληνικές επιγραφές του νεκροταφείου του Σουλινά καθώς και ποιήματα και αποσπάσματα πεζογραφίας συγγραφέων που γεννήθηκαν στον Σουλινά ή ταξίδεψαν στον Σουλινά. Αυτό συμπληρώνεται με το σώμα κειμένων στη ρουμανική γλώσσα που ανήκουν σε συγγραφείς όπως ο Jean Bart, Petruța Teampău, Zaharia Potârniche.

Το βιβλίο είναι δομημένο σε 3 επίπεδα: η πόλη Σουλινάς ως ιστορικός τόπος, ως πολιτιστικό κέντρο και ως λογοτεχνικός τόπος. Κάθε κεφάλαιο διαιρείται σε υποενότητες.

Το 1^ο κεφάλαιο *Ο Σουλινάς ως ιστορικός τόπος –Οψεις της ιστορικής πραγματικότητας* αποτελείται από 4 ενότητες που ακολουθούν την ιστορική πορεία της πόλης. Στο πρώτο υποκεφάλαιο *Ο ελληνισμός της Ρουμανίας* παρουσιάζεται η στενή σχέση ανάμεσα στον ελληνικό και τον ρουμανικό λαό επί πολλούς αιώνες με τους

Έλληνες παρόντες από την αρχή στη Ρουμανία, αφού οι Έλληνες, όπως σημειώνει ο Δένδιας, αποτελούν κατεξοχήν λαό στενά συνδεδεμένο με τη θάλασσα και το ταξίδι, καθώς «φέρονται προς την θάλασσαν, φύσει και θέσει και προς την αλλοδαπήν». Σε αντίθεση με τις παλιές αποικίες, οι νέες αποικίες με μειωμένο κοινωνικό ρόλο θα ενσωματωθούν στη νέα πατρίδα. Συνεπώς, τα βήματα που κάνουν οι Έλληνες στο έδαφος της Ρουμανίας στρέφονται προς τα κέντρα, στα οποία δημιουργούν κοινότητες και -όχι λίγες φορές- υιοθετούν την υπηκοότητα της χώρας. Ωστόσο, διατηρούν την επαφή με την πατρίδα, αποτελούν το δεύτερο κύμα απόδημου ελληνισμού που διήρησε περίπου τρία τέταρτα αιώνα, προέρχονται από τα νησιά, και εγκαθίστανται στο νότιο μέρος της Ρωσίας, ιδιαίτερα στην Κριμαϊκή Χερσόνησο, καθώς και (μετά το 1870) στον Δούναβη, κυρίως στα λιμάνια Βραΐλα, Γαλάτσι και Σουλινά. Στη Ρουμανία οι ελληνικές κοινότητες αναγνωρίζονται επίσημα το 1860. Οι Έλληνες θα δημιουργήσουν επίσης φιλεκπαιδευτικούς συλλόγους για την υποστήριξη των ελληνικών σχολείων, όπου δεν ήταν δυνατή η σύσταση κοινότητας.

Αν στην πρωτεύουσα δημιουργείται πολύ ισχυρή κοινότητα, η κατάσταση δεν είναι πολύ διαφορετική στη Βραΐλα, όπου βρίσκουμε ισχυρούς εμπόρους, εξαγωγείς και εισαγωγείς δημητριακών, ή στο Γαλάτσι, καθώς και στη Δοβρουτσά, τη χώρα των αντιθέσεων, η οποία βρισκόταν για πολύ καιρό υπό οθωμανική κατοχή και στην οποία οι περισσότεροι είναι Έλληνες έμποροι και ναυτικοί ιόνιας υπηκοότητας. Οι δυσμενείς συνθήκες του λιμανιού της Τούλτσεας στρέφουν την προσοχή στον Σουλινά.

Στο υποκεφάλαιο *Ο Σουλινάς πόλη-γέφυρα* υπογραμμίζεται η σημασία του Δούναβη, ο οποίος γίνεται πόλος έλξης στη Ντομπορτζά επειδή ο έλεγχός του προσέφερε σημαντικά πλεονεκτήματα. Το κεφάλαιο περιέχει επίσης και τη γεωγραφική παρουσίαση. Από την πρώτη αναφορά στο *De administrando imperii* τον 10ο αιώνα ακολουθεί ανοδική πορεία και γίνεται σημαντικό σημείο για την άσκηση των αρμοδιοτήτων της ΕΕΔ.

Ο Σουλινάς βρίσκεται στο πιο ανατολικό σημείο της Ρουμανίας, στις εκβολές του Δούναβη στη θάλασσα. Το οικοδομικό σχέδιο της πόλης μοιάζει με τα σχέδια των παλαιών αρχαίων πόλεων σύμφωνα με το Ιπποδάμειο σύστημα, με 6 παράλληλες οδούς με απλή αρίθμηση. Μετά την ανάλυση των ερμηνειών της επωνυμίας, στην επόμενη ενότητα υπογραμμίζεται η προφανώς ελληνική προέλευση της λέξης.

Στο τρίτο υποκεφάλαιο *Ιστορικά ορόσημα στη μοίρα του Σουλινά* καθορίζονται οι κύριες ιστορικές στιγμές μεγάλης σημασίας από την πρώτη αναφορά στο Ιμπν Μπατούτα, από την αναφορά ως γενοβέζικο λιμάνι στον 13^ο αιώνα και στα πορτουλάνα, στην οθωμανική κατοχή όταν ο *darussade agasi* (αρχηγός του αυτοκρατορικού χαρεμιού) Βεσίρ Αγα εξέδωσε ένα παραχωρητήριο για τη δημιουργία ενός φάρου το 1745 στον Σουλινά, και κατά τη διάρκεια του ρωσο-οθωμανικού πολέμου, όταν οι Ρωσία έγινε η νέα δύναμη στο πολιτικό και οικονομικό πεδίο δράσης της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και στον ναυτεμπορικό τομέα. Από τη Συνθήκη της Βιέννης το 1815, όπου καθιερώθηκαν οι κανόνες της διεθνούς ναυσιπλοΐας επί των

ποταμών, μέχρι τον Κριμαϊκό Πόλεμο και τη Συνθήκη των Παρισίων το 1856, ο Δούναβης αποτέλεσε μέρος του Ανατολικού Ζητήματος. Η αποκατάσταση της ειρήνης στη νοτιοανατολική περιοχή της Ευρώπης άνοιξε εκ νέου τα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας και του Δούναβη για εμπορικές διακινήσεις. Με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου το 1812 διευκολύνεται σε μεγάλο βαθμό η ναυσιπλοΐα στον Κάτω Δούναβη, πολλοί Έλληνες εγκαθίστανται στην περιοχή και η πόλη εντάχθηκε στα εδάφη της Τσαρικής Αυτοκρατορίας, η οποία κατείχε τον Σουλινά έως το 1854. Με τη Συνθήκη της Αδριανούπολης και τον Κριμαϊκό πόλεμο η κατάσταση αλλάζει. Από το 1853, όταν ο Σουλινάς αριθμούσε σχεδόν 1.000-1.200 κατοίκους, θα φτάσουμε στη Συνθήκη των Παρισίων, όταν εξαιτίας της ελευθερίας της ναυσιπλοΐας στον Δούναβη και της οικονομικής εκμετάλλευσης της κοιλάδας που συνοδευόταν από εργασίες ώστε τα πλοία να μπορούν να εισέρχονται και να εξέρχονται με το φορτίο τους στον ποταμό Δούναβη, η πόλη ανθίζει.

Με τη συνθήκη ειρήνης των Παρισίων στις 19 Ιουνίου 1856, που προέβλεπε την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δουνάβεως (C.E.D.), ο Σουλινάς αποκτά νέες ιστορικές διαστάσεις, γίνεται ελεύθερο λιμάνι, σημειώνει ταχεία οικονομική ανάπτυξη και μεταμορφώνεται γρήγορα με αποτέλεσμα οι Έλληνες να αποτελέσουν το πλειοψηφούν στοιχείο στον Σουλινά κατά τον 19^ο αιώνα ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Στις υποενοτήτες του κεφαλαίου αυτού παρουσιάζονται οι δράσεις της ΕΕΔ, οι εργασίες εκβάθυνσης στο στόμιο του Σουλινά, οι οποίες βοήθησαν στην καθιέρωση του καθεστώτος ελεύθερου λιμανιού προς διευκόλυνση της διαμετακομίσεως των εμπορευμάτων και ιδίως των σιτηρών. Μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο ακολουθούν οι ρωσοτουρκικοί πόλεμοι (1877) όταν η Ρουμανία απελευθερώνεται από την οθωμανική κατοχή. Ως ελεύθερο λιμάνι (1870-1931), ο Σουλινάς γνώρισε ανθίζουσα ζωή με απαλλαγές από τελωνειακές υποχρεώσεις.

Κατά και μετά τους Παγκοσμίους Πολέμους, ο Σουλινάς υπέστη βομβαρδισμούς από τη γερμανική αεροπορία που προκάλεσαν πανικό και υλικές ζημιές. Μετά από τον πόλεμο και επειδή το λαθρεμπόριο εξελίχθηκε σημαντικά, το 1929 τροποποιήθηκαν τα όρια του ελεύθερου λιμανιού, και τελικά ακυρώθηκε αυτό το καθεστώς. Με τη κήρυξη στις 22 Ιουνίου 1941 του αντισοβιετικού πολέμου, ο Σουλινάς και άλλες πόλεις και λιμάνια του νοτιοανατολικού μέρους της Ρουμανίας υπέστησαν τους βομβαρδισμούς της σοβιετικής αεροπορίας.

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η πόλη προσπαθεί να ζήσει πάλι στους κανονικούς ρυθμούς της. Με την κυβερνητική απόφαση αρ. 953 από 27.08.1990 το Δέλτα του Δούναβη κηρύχθηκε Απόθεμα Βιόσφαιρας, ενώ το 1991 ο Σουλινάς ως μέρος του Δέλτα εγγράφεται στην λίστα παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO.

Στο 4^ο υποκεφάλαιο *Ψηφίδες της παρουσίας των Ελλήνων στο Σουλινά* παρουσιάζονται οι πρώτοι Έλληνες για τους οποίους υπάρχουν γραπτές πηγές. Αριστείδης Χρυσοβέργης που είχε την πρωτοβουλία δημιουργίας της ελληνικής Λεγεώνας, αξιωματικός του ελληνικού στρατού και εμπνευστής και ιδρυτής της

μυστικής εταιρείας των Ευαγγελιζομένων. Με μια μικρή ομάδα Ελλήνων εθελοντών το 1854, έλαβε μέρος σε μια μάχη εναντίον των Άγγλων. Ο Χρυσοβέργης έγραψε και μερικά έργα μεταξύ των οποίων η *Ιστορία της Ελληνικής Λεγεώνας*.

Μαζί με τον Χρυσοβέργη, βρίσκουμε τον Ιωάννη Γαλάνη (1825-1890) που καταγόταν από την Ήπειρο και συγκεκριμένα από την πόλη των Ιωαννίνων. Στην Τούλτσα βρέθηκε εθελοντικά για μια επιχείρηση υπό τη διοίκηση του υπολοχαγού του Ελληνικού Βασιλικού Στρατού. Θα αφιερώσουμε στη συνέχεια ένα μέρος του κεφαλαίου στα άλλα αποδεικτικά στοιχεία της παρουσίας των Ελλήνων από τα Επτάνησα.

Η καθιέρωση της ελευθερίας του εμπορίου και το άνοιγμα του λεγομένου «δρόμου του Δούναβη έφερε πολλούς ξένους στα λιμάνια του Κάτω Δούναβη μεταξύ των οποίων διακρίνεται ένα νέο κύμα Ελλήνων αποίκων στο Γαλάτσι, στην Κωνσταντζα, στην Τούλτσα και στον Σουλινά, στις πρώην καζάδες –Βραΐλα και Τζιούρτζιου και στη νέα πόλη Τούρνου Μαγκουρέλε. Έλληνες έμποροι από τα Ιόνια νησιά που βρίσκονταν υπό αγγλικό προτεκτοράτο κατόπιν της απόφασης του Συνεδρίου της Βιέννης το 1815 ασχολήθηκαν με εμπόριο στα ρουμανικά λιμάνια.

Αυτοί θα σχηματίσουν ένα επιχειρηματικό εμποροναυτιλιακό δίκτυο ελληνικών εμπορικών κοινοτήτων διασκορπισμένων στα κυριότερα λιμάνια της Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας. Στις επόμενες ενότητες θα περιγράψουμε την περίπτωση των κατοίκων της Χίου, οι οποίοι έφτασαν στη Δύση στο πλαίσιο του φιλελληνικού κύματος από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, και ήταν μέρος οικογενειών που ειδικεύθηκαν στο εμπόριο με δημητριακά. Αυτό το «χιώτικο» δίκτυο παρήκμασε τη δεκαετία του 1860 και αντικαταστάθηκε από το «ιόνιο» δίκτυο που άνθησε από εφοπλιστές και έμπορους κυρίως των Ιονίων νήσων από τα 1870 μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα. Αυτό το δίκτυο κατόρθωσε να μονοπωλήσει το εμπόριο των δημητριακών στο Δούναβη. Στην ενότητα *Διακυμάνσεις του ελληνικού πληθυσμού στο Σουλινά* θα δείξουμε πως οι Έλληνες επηρέασαν με την παρουσία τους την ανάπτυξη της πόλης και θα αναλύσουμε διάφορα στατιστικά στοιχεία του 1850, 1856, 1880, 1896, 1922, 1939, 1990, 2002 και 2011.

Η έντονη παρουσία των Ελλήνων προκάλεσε τη χρήση της ελληνικής γλώσσας ως *lingua franca*.

Στις επόμενες ενότητες αναφερόμαστε στους κύριους φορείς της πόλης: την εκκλησία, το ελληνικό σχολείο, τις πολιτιστικές δράσεις (η Ελληνική Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης ο Αγαθοεργός σύλλογος κυρίων Σουλινά, ο Φιλόμουσος Σύλλογος Απόλλων με επίτιμο πρόεδρο τον Ν. Κυριακίδη, η Εθνική οργάνωση νεολαίας, ο κινηματογράφος Ελπίς), καθώς και τις ασχολίες της αστικής τάξης. Οι Έλληνες ήταν πλοιοκτήτες -έμποροι αλλά γενικά το εύρος των οικονομικών δραστηριοτήτων της ελληνικής διασποράς στη Ρουμανία περιλάμβανε οποιαδήποτε οικονομική ενέργεια θα μπορούσε να αποφέρει τα προς το ζην. Επειδή οι τομείς στους οποίους διακρίθηκε ιδιαίτερα η ελληνική διασπορά ήταν η ναυτιλία και το εμπόριο, θα βρούμε τους

Έλληνες σε επαγγέλματα που είχαν σχέση με τις ανάγκες των πλοίων και των πληρωμάτων τους στα παραδουνάβια λιμάνια ή σε επαγγέλματα εμπορίας.

Στην ενότητα *Αποτυπώματα της αστικής τάξης στο Σουλινά* η εργασία αναφέρει στοιχεία σχετικά με τον *Τύπο και τα περιοδικά στο Σουλινά*: *Ο ελληνικός Σουλινάς στις σελίδες του περιοδικού Curierul Sulinei – πορτραίτα αναμνήσεις, καμβάδες*. Το περιοδικό Curierul Sulinei είναι ένα από τα λίγα περιοδικά που τυπώθηκαν στον Σουλινά και διατηρήθηκαν μέχρι σήμερα: «Όργανο τοπικών συμφερόντων, Σουλινάς, 23 Ιανουαρίου 1926-10 Ιουνίου 1928», με εβδομαδιαία κυκλοφορία, κυκλοφορεί έναντι 2 lei ανά τεύχος· οι Εκδόσεις και η Διοίκηση είχαν γραφεία στο Τυπογραφείο του Ηλεκτρικού Εργοστασίου. Ο υπεύθυνος εγγυητής ήταν I.Arghirovici. Από τις σελίδες του περιοδικού η ελληνική κοινότητα περιγράφεται γερή και συμπαγής, με δυνατή παρουσία στην πόλη, προαγωγός των πολιτισμικών δράσεων, των συγκεντρώσεων από τις χοροεσπερίδες, με συμμετοχές στους καταλόγους αγαθοεργών δράσεων ή την διευθέτηση της παραλίας. Επίσης, από την εφημερίδα μαθαίνουμε διάφορα γεγονότα από τη ζωή της κοινότητας. Από την αστική τάξη έχουμε ακόμα και *τα βιβλία στα ελληνικά που διατηρήθηκαν στο Σουλινά*. Ανάμεσα στις πιο πολύτιμες μαρτυρίες σχετικά με την υλική και ψυχική κατάσταση των Ελλήνων του Σουλινά βρίσκονται τα τεύχη μιας ιδιωτικής συλλογής βιβλίων από τον Σουλινά: λίγα λαϊκά βιβλία, ιδιαίτερα ιστορικά τεύχη, ελληνικά μυθιστορήματα, μεταφράσεις μυθιστορημάτων από γαλλικά στα ελληνικά. Τα βιβλία υπό κανονικές συνθήκες εκτίθενται σε θερινές εκθέσεις στο παλιό Δημοτικό σχολείο του Σουλινά (σήμερα Πολιτιστικό Κέντρο και Βιβλιοθήκη στην οδό Costache Negri).

Στο υποκεφάλαιο *Ένα ταξίδι στα praetoria memoriae* θα υπογραμμίσουμε τις διαφορές ανάμεσα στη φυσική μνήμη και τη τεχνική μνήμη, θα καθορίσουμε τον ρόλο των loci memoriae και τη σημασία της αστικής μνήμης.

Η «αστική» μνήμη αποτελεί την εικόνα της πόλης που επιτρέπει στους πολίτες να ταυτιστούν με το παρελθόν και το παρόν ως πολιτική, πολιτισμική και κοινωνική οντότητα δημιουργώντας μάλλον έναν νοητικό χάρτη μέσω του οποίου μπορούσε κανείς να αναγνωρίσει την πόλη ως «σπίτι». Η ενότητα αναφέρει την περίπτωση των ντόπιων με εξαιρετική μνήμη, όπως του Σπυρογιάννη Γράτσου, συγγραφέα συλλογής άρθρων γραμμένων για το μηνιαίο περιοδικό της Ιθάκης «Τα Νέα της Ιθάκης», που εκδόθηκαν στην Αθήνα υπό την καθοδήγηση του Επαμεινώνδα Γ. Βλασσοπούλου, και του Panait Zachis, μέσω της συγγραφέως Petruța Teampău. Η συγγραφέας διατηρεί την «φωνή του κυρίου Ζάχη» «σχεδόν χωρίς επεμβάσεις στην έκφραση, αλλά μόνο στη συνάφεια των ιδεών και στην οργάνωσή της». Το κεφάλαιο συνεχίζει με *Πορτρέτα-στιγμιότυπα: φωτοσκιάσεις αναμνήσεων*: Νικόλαος Λυκιαρδόπουλος, Μωραΐτης Γεράσιμος, Ιωάννης Θεοφιλάτος, Όθων Σταθάτος, Γεώργιος Κοντογούρης, Σουρβανός, οικογένεια Νερανζή, οικογένεια Δρακοπούλου.

Στο 3^ο κεφάλαιο *Λογοτεχνικές διαστάσεις Μπορούμε να μιλήσουμε για μια λογοτεχνία του νεκροταφείου* περιγράφουμε και εξετάζουμε τις επιτύμβιες επιγραφές